

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi asosida chop etiladi. Jurnal Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan. UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KOGNITIV MOSLASHUVCHANLIGINING NAZARIY VA PSIXOLOGIK ASOSLARI

Xakimova Nafosat Solijon qizi

Namangan Davlat pedagogika institute tayanch doktoranti

E.mail: nafosathakomov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0742-333X>

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirishning mazmuni, bosqichlari va pedagogik-psixologik xususiyatlari yoritilgan. Kognitiv moslashuvchanlik bolaning o'zgaruvchan vaziyat va faoliyat sharoitlariga moslashishi, mavjud bilim va tajribasini yangi sharoitga ko'chira olishi, faoliyat strategiyasini o'zgartirishi hamda muqobil yechimlarni izlab topish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotda kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish jarayoni diagnostik-motivatsion, shakllantiruvchi-amaliy hamda mustahkamlovchi-refleksiv bosqichlar asosida tashkil etish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Har bir bosqichning maqsadi, vazifalari, mazmuni va kutiladigan natijalari ochib beriladi. Shuningdek, kreativ-konstruktiv faoliyatning bolaning diqqatini boshqarish, ishchi xotirasini faollashtirish, kognitiv almashtirish, muammoli vaziyatlarni hal qilish, strategiyani o'zgartirish va muqobil yechimlarni yaratish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari asoslanadi. Tadqiqot natijasida kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirishning tizimlilik, izchillik, individual yondashuv, faoliyatga yo'naltirilganlik va refleksivlik tamoyillariga asoslanishi zarurligi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar maktabgacha yosh, kognitiv moslashuvchanlik, kognitiv rivojlanish, rivojlantirish bosqichlari, diagnostik-motivatsion bosqich, shakllantiruvchi bosqich, refleksiya, kreativ-konstruktiv faoliyat, ijodiy fikrlash, muammoli vaziyat, kognitiv almashtirish

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ КОГНИТИВНОЙ ГИБКОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. В статье рассматриваются содержание, этапы и педагогико-психологические характеристики развития когнитивной гибкости у детей дошкольного возраста. Когнитивная гибкость понимается как способность ребенка адаптироваться к изменяющимся ситуациям и условиям деятельности, переносить имеющиеся знания и опыт в новые условия, изменять стратегию деятельности и находить альтернативные решения. В исследовании анализируются возможности организации процесса развития когнитивной гибкости на основе диагностико-мотивационного, формо-практического и подкрепляюще-рефлексивного этапов. Раскрываются цель, задачи, содержание и ожидаемые результаты каждого этапа. Также обосновываются педагогические возможности творчески-конструктивной деятельности в развитии у ребенка навыков управления вниманием, активации рабочей памяти,

когнитивного переключения, решения проблемных ситуаций, изменения стратегий и создания альтернативных решений. Результаты исследования показывают, что развитие когнитивной гибкости должно основываться на принципах систематичности, последовательности, индивидуального подхода, деятельностной ориентации и рефлексивности.

Ключевые слова: дошкольный возраст, когнитивная гибкость, когнитивное развитие, стадии развития, диагностико-мотивационная стадия, формирующая стадия, рефлексия, творческо-конструктивная деятельность, творческое мышление, проблемная ситуация, когнитивное замещение.

STAGES OF DEVELOPING COGNITIVE FLEXIBILITY IN PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. This article outlines the content, stages, and pedagogical-psychological characteristics of developing cognitive flexibility in preschool children. Cognitive flexibility is defined as a child's ability to adapt to changing situations and activity conditions, transfer existing knowledge and experience to new contexts, modify activity strategies, and seek alternative solutions. The study analyzes the potential for organizing the development of cognitive flexibility through three stages: diagnostic-motivational, formative-practical, and consolidating-reflective. The objectives, tasks, content, and expected outcomes of each stage are detailed. Furthermore, the study substantiates the pedagogical potential of creative-constructive activities in developing skills such as attention management, working memory activation, cognitive shifting, problem-solving, strategy modification, and the generation of alternative solutions. The research findings demonstrate that the development of cognitive flexibility must be grounded in the principles of systematicity, consistency, an individual approach, activity orientation, and reflexivity.

Keywords: preschool age, cognitive flexibility, cognitive development, developmental stages, diagnostic-motivational stage, formative stage, reflection, creative-constructive activity, creative thinking, problem situation, cognitive shifting.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar bolalarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilishini taqozo qil moqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim davrida bolalarning qiziqishi, kuzatuvchanligi va bilishga bo'lgan intilishi nihoyatda kuchli bo'ladi. Shu bois, aynan katta yoshdagi maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarining tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish, kognitiv

moslashuvchanlik dolzarb masala sifatida qaralmoqda. Bolalarda erta yoshdan boshlab ilmiy-tadqiqotga oid ko'nikmalarni shakllantirish, ularning atrof-muhitga nisbatan ongli munosabatini rivojlantirish hamda tafakkurini mustahkamlash muhim omil hisoblanadi. Kognitiv moslashuvchanlik nafaqat ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirish, balki kelajakda jamiyatga faol, izlanuvchan va bilimga chanqoq shaxslarni tayyorlashda muhim o'rin tutadi. Maktabgacha yosh – bu bolaning shaxs sifatida shakllanishida poydevor qo'yiladigan davr bo'lib, ushbu bosqichda bola faolligi, qiziqishi, bilishga bo'lgan ehtiyoji nihoyatda yuqori bo'ladi. Shu sababli, aynan maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarining intellektual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ularda mustaqil fikrlash va kuzatish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shunday qilib, maktabgacha katta yoshdagi bolalarning tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish – ularning tabiiy qiziqishlari va bilimga chanqoqligini to'g'ri yo'naltirish, o'zini anglashga undash, mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratish demakdir. Bu mavzuni o'rganish orqali bolalar ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish va zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan innovatsion shaxsni voyaga yetkazishning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqish maqsad qilinadi. Maktabgacha yosh davrida tafakkur harakat, obraz va amaliy tajriba bilan uzviy rivojlanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xorijiy tadqiqotlarda kognitiv moslashuvchanlik ijro funksiyalarining tarkibiy qismi sifatida o'rganilgan. A.Diamond uning ishchi xotira va tormozlovchi nazorat bilan o'zaro aloqadorligini ochib bergan; P.D.Zelazo va J.Frye bolaning qoidalarini anglash hamda o'zgargan talabga muvofiq faoliyat usulini almashtirish jarayonlarini tadqiq qilgan. A.Miyake, N.P.Friedman, S.Monsell va L.Cepeda ishlarida vazifalar o'rtasida almashinish, kognitiv nazorat va ijro funksiyalarining tuzilishi aniqlashtirilgan. S.Doebel kognitiv moslashuvchanlik rivojini bolaning maqsadi, tajribasi va ijtimoiy vaziyat bilan bog'liq holda izohlagan. Ushbu tadqiqotlarda maktabgacha yosh kognitiv

moslashuvchanlik jadal shakllanadigan davr ekanligi hamda uni maxsus topshiriqlar vositasida aniqlash mumkinligi asoslangan. Xususan, P.D.Zelazo tomonidan taklif etilgan belgilar bo'yicha kartochkalarni saralash topshirig'i bolaning bir qoidadan boshqasiga o'ta olish qobiliyatini baholashda keng qo'llanadi.

Z.T.Nishanova, G.K.Alimova, A.G'.Turg'unboyeva va M.X.Asranboyeva maktabgacha yoshdagi bolaning psixik rivojlanishini idrok, xotira, diqqat, tafakkur, xayol va nutqning o'zaro aloqadorligi orqali tushuntiradi. Mualliflar mazkur yosh davrida ko'rgazmali-harakatli tafakkurdan ko'rgazmali-obrazli tafakkurga o'tish, predmet belgilarini taqqoslash, umumlashtirish va guruhlash imkoniyatlari kengayishini ta'kidlaydi. Bu o'zgarishlar bolaning obyektini faqat bitta belgi asosida emas, turli xususiyatlar birligida idrok etishiga zamin yaratadi. Aynan belgilash asosini almashtirish, predmetlarni yangi mezon bo'yicha qayta guruhlash va oldingi tasnif usulidan voz kecha olish kognitiv moslashuvchanlikning dastlabki ko'rinishlari hisoblanadi.

L.S. Vygotskiy fikricha, ijod inson tafakkurining yuqori bosqichi bo'lib, u ijtimoiy tajribaning samarasi sifatida qoraladi. Ta'lim jarayonida ijodkorlikni rag'batlantirish o'quvchilarni yangicha fikrlashga undaydi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshiradi. Ijodiy fikrlovchi shaxsni tarbi-yalashda o'qituvchining yondashuvi, dars metodikasi, o'quv muhiti muhim o'rin tutadi. Bu jarayonda interaktiv metodlar, muammoli vazifalar, loyihaviy faoliyat, jamoaviy ishlar keng qo'llaniladi.

Rus psixologi A.A.Lyubinskaya olib borgan tadqiqotlarga ko'ra bolalarda tanish predmetlarni idrok qilish kichik bog'cha yoshidan boshlab shakllanadi faqatgina bu davrda ular predmetning ajralmas bo'lgan biror bir belgisiga asoslanadi. Katta yoshga kelib esa predmetlarni farqlash ko'nikmasi hosil qiladilar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish bolaning yosh va individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda bosqichma-

bosqich tashkil etiladigan pedagogik-psixologik jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayon bolaning mavjud bilish imkoniyatlarini aniqlash, moslashuvchan fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, ularni turli faoliyatlarda qo'llash va mustahkamlashni nazarda tutadi. Kognitiv moslashuvchanlikning rivojlanishi bevosita diqqat, ishchi xotira, inhibitiv nazorat, kognitiv almashtirish, muammolarni hal qilish va ijodiy fikrlash kabi kognitiv jarayonlarning rivojlanishi bilan bog'liq. Quyidagi keltirilga metodlar kognitiv moslashuvchanlikning asosi bo'lib xizmat qiladi.

- Rolli va didaktik o'yinlar orqali o'rganish metodlari. Rolli o'yinlar bolaning hayotiy vaziyatlarini tahlil qilish orqali muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ertak qahramonlari rollari, oila muhiti bilan bog'liq rollar bolalarni ijodiy va salbiy fazilatlarni tez va oson ajratib olishga yordam beradi. Didaktik o'yin- bolalarni qiziqishini oshirishga, yangi bilimlarni oson o'zlashtirishga yordam beradi. Ushbu o'yin orqali boladagi kognitiv ko'nikmalarning shakllanishi mumkin.

- Sensor rivojlanish metodidan Reggio Emilia yondashuvi- sensor rivojlanish dunyo mamlakatlari tan olgan rivojlanish turi hisoblanadi. Maktabgacha katta yoshdagi bola sezgi a'zolari orqali yangi bilimni o'zlashtirishi bu eng katta samara beradi, mayda motorika aqliy rivojlanishning asosi hisoblanadi, u to'g'ridan-to'g'ri miyadagi neyronlarga tasir qiladi. Shu sababli bola bilan qo'l va barmoq harakat mashqlari, tajibalar uning bilish jarayonini rivojlantirishga yordam beradi. Reggio Emilia yondashuvi bolaga hurmat va uning salohiyatiga ishonish asosida quriladi. Bu yondashuv bolalarni standart testlar va aniq bilimlar uchun emas balki hayotning murakkabligiga tayyorlash, ularning kritik fikrlash, ijodkorlik va muammoni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuvning asosiy savollaridan biri "Bola nimaga qiziqadi va u nima haqida o'ylayapti?"

- Muammoli vazifalar va boshqotirmalar, ijodiy tafakkuni rivojlantirish metodlari- muammoli vaziyatlar bolani mantiqiy fikrlashga undaydi va fikrlash faolligini oshiradi, muloqot jarayoni jadallashadi, o'z fikrini bayon qila oladi. Ijodiy

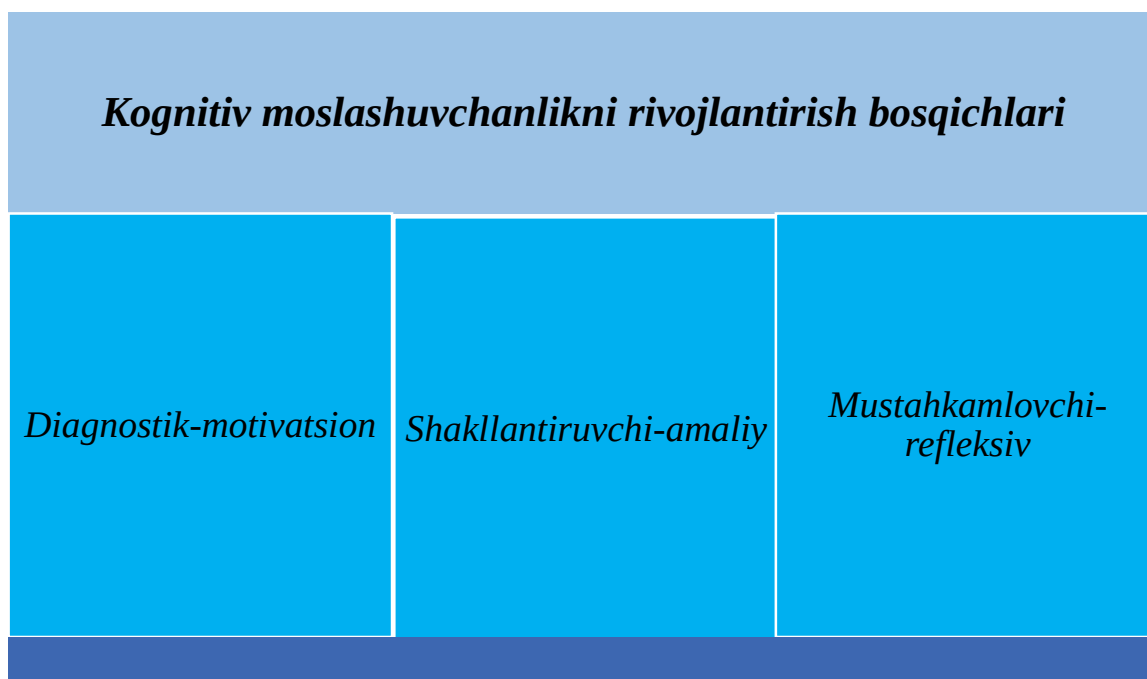
tafakkurni rivojlantrish metodlari esa bolalardagi tasavvur qilish, xotira va bilish jarayonlarini rivojlantrishga xizmat qiladi.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish zamonaviy maktabgacha ta'limning muhim vazifalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Chunki mazkur yosh davrida bolaning bilish jarayonlari jadal rivojlanib, u atrof-muhitdagi o'zgarishlarni anglash, yangi bilim va tajribalarni o'zlashtirish, faoliyat shartlarini qabul qilish hamda mavjud harakat usullarini yangi vaziyatga ko'chirish imkoniyatlarini egallab boradi. Kognitiv moslashuvchanlikning yetarli darajada shakllanishi bolaning faqatgina intellektual rivojlanishiga emas, balki uning mustaqil faoliyat yuritishi, tengdoshlari bilan hamkorlik qilishi, muammoli vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilishi va ta'lim jarayoniga moslashishiga ham xizmat qiladi. Kreativ-konstruktiv faoliyat jarayonida bola obyektlarning shakli, vazifasi va o'zaro bog'lanishini tahlil qiladi, mavjud qismlarni yangicha kombinatsiyalaydi, qurilayotgan modelni sinovdan o'tkazadi hamda natijaga muvofiq dastlabki rejasini o'zgartiradi. Bunday faoliyat kognitiv moslashuvchanlikning vazifalar o'rtasida almashinish, belgilarni qayta tasniflash, muqobil g'oya ilgari surish va samarasiz strategiyani yangisi bilan almashtirish kabi ko'rsatkichlarini tabiiy sharoitda namoyon etadi. Kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish jarayoni bolaning tabiiy bilishga bo'lgan ehtiyoji, qiziqishi va faol ishtirokiga asoslangan holda tashkil etilishi lozim. Bunda bolaga tayyor bilim yoki faoliyat usulini berishdan ko'ra, uni turli variantlarni izlash, mavjud strategiyani o'zgartirish, yangicha yechimlarni sinab ko'rish va o'z faoliyati natijasini baholashga yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish uzluksiz, tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan pedagogik-psixologik jarayon sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Mazkur jarayonning mazmunini ishlab chiqishda kognitiv moslashuvchanlikning tarkibiy komponentlari, maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari,

o'yin va ijodiy faoliyatning rivojlantiruvchi imkoniyatlari hamda ta'lim jarayonining individual xususiyatlari hisobga olinadi. Shu asosda maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish jarayonini shartli ravishda diagnostik-motivatsion, shakllantiruvchi-amaliy va mustahkamlovchi-refleksiv bosqichlarga ajratish mumkin. Kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish jarayoni bolaning tabiiy bilishga bo'lgan ehtiyoji, qiziqishi va faol ishtirokiga asoslangan holda tashkil etilishi lozim. Bunda bolaga tayyor bilim yoki faoliyat usulini berishdan ko'ra, uni turli variantlarni izlash, mavjud strategiyani o'zgartirish, yangicha yechimlarni sinab ko'rish va o'z faoliyati natijasini baholashga yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish uzluksiz, tizimli va bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan pedagogik-psixologik jarayon sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Diagnostik-motivatsion bosqichida kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirishning dastlabki bosqichi bolaning mavjud kognitiv imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirish jarayoniga ijobiy motivatsiyani shakllantirishni nazarda tutadi. Ushbu bosqichda bolaning kognitiv moslashuvchanligining dastlabki darajasi, ya'ni o'zgaruvchan

shartlarga munosabati, yangi qoidalarni qabul qilishi, diqqatni bir faoliyatdan boshqasiga ko'chira olishi, faoliyat strategiyasini o'zgartira olishi va muqobil yechimlarni izlashga tayyorligi aniqlanadi. Diagnostik jarayonda bolaning tabiiy faoliyatiga yaqin bo'lgan topshiriqlardan foydalanish muhimdir. Chunki maktabgacha yoshdagi bola o'z imkoniyatlarini ko'proq o'yin, konstruktorlik, tasviriy faoliyat va amaliy harakatlar orqali namoyon etadi. Shu sababli diagnostik topshiriqlar bolaning yoshiga mos, qiziqarli va ortiqcha psixologik bosimni yuzaga keltirmaydigan shaklda tashkil etilishi lozim.

Shakllantiruvchi-amaliy bosqich kognitiv moslashuvchanlikni maqsadli rivojlantirishning asosiy bosqichi hisoblanadi. Unda birinchi bosqichda aniqlangan ehtiyoj va qiyinchiliklardan kelib chiqib, maxsus pedagogik shart-sharoitlar va rivojlantiruvchi topshiriqlar tizimi ishlab chiqiladi. Shakllantiruvchi bosqichning asosiy maqsadi bolaning **fikrlash strategiyasini o'zgartirish, yangi qoida va shartlarga moslashish, muqobil variantlarni izlash, faoliyatni rejalashtirish va yuzaga kelgan muammolarni mustaqil hal qilish** ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat. Bu bosqichda topshiriqlarning murakkabligi asta-sekin oshirib boriladi. Dastlab bola bir faoliyat doirasida oddiy o'zgarishlarga moslashishga o'rgatiladi. Keyinchalik esa faoliyat shartlari bir necha marta o'zgartiriladigan, bir nechta yechimga ega bo'lgan va mustaqil qaror qabul qilishni talab etadigan vazifalar taklif qilinadi.

Mustahkamlovchi-refleksiv bosqichida shakllangan kognitiv moslashuvchanlik ko'nikmalarini turli faoliyatlarda mustahkamlash va ularni yangi, ilgari uchramagan vaziyatlarga ko'chirishga e'tibor qaratiladi. Bola endilikda faqat tarbiyachi tomonidan berilgan topshiriqni bajaruvchi emas, balki o'z faoliyatini qisman mustaqil tashkil etuvchi subyekt sifatida ishtirok etadi. Mazkur bosqichda topshiriqlar bolaning kundalik hayoti, o'yin faoliyati, konstruktiv faoliyati, tasviriy faoliyati va tengdoshlari bilan hamkorligi bilan bog'lanadi. Masalan, qurilgan konstruksiya buzilib qolsa, bola "Nima sababdan buzildi?", "Uni qanday mustahkamlash mumkin?", "Boshqa qanday materialdan foydalanish mumkin?" kabi savollar asosida yangi yechim izlaydi.

Refleksiya jarayonida bolaning o'z faoliyatini anglashiga alohida e'tibor beriladi.

Tarbiyachi quyidagi savollardan foydalanishi mumkin:

- "Sen bu vazifani qanday bajarding?"
- "Nima qiyin bo'ldi?"
- "Qiyinchilikni qanday hal qilding?"
- "Boshqa usuldan foydalanish mumkinmi?"
- "Agar topshiriq sharti o'zgarsa, nima qilasan?"
- "Keyingi safar nimani boshqacha bajararding?"

Bunday savollar bolaning nafaqat natijani, balki o'z fikrlash jarayonini anglashiga yordam beradi. Natijada metakognitiv elementlar, ya'ni bola tomonidan o'z faoliyatini kuzatish, baholash va zarur hollarda o'zgartirish qobiliyati shakllanadi.

Kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirishning mazkur bosqichlari bir-biridan mutlaqo ajralgan jarayonlar emas. Ular o'zaro bog'langan bo'lib, har bir keyingi bosqich avvalgi bosqichda shakllangan ko'nikmalarga tayanadi. Diagnostik-motivatsion bosqichda aniqlangan individual xususiyatlar shakllantiruvchi bosqich mazmunini belgilashga xizmat qiladi. Shakllantiruvchi bosqichda egallangan ko'nikmalar esa mustahkamlovchi-refleksiv bosqichda turli vaziyatlarga ko'chiriladi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv moslashuvchanlikning shakllanishi bolaning bilish jarayonlari, mustaqil fikrlashi va o'zgaruvchan vaziyatlarga moslashish imkoniyatlarini belgilovchi muhim psixologik-pedagogik jarayonlardan biridir. Tadqiqot natijalarini nazariy tahlil qilish asosida kognitiv moslashuvchanlik diqqatni ko'chirish, ishchi xotira, inhibitiv nazorat, kognitiv almashtirish, muammolarni turli usullar orqali hal qilish va yangi vaziyatlarga moslashish kabi o'zaro bog'liq komponentlar majmuasidan tashkil topishi aniqlandi.

Mazkur qobiliyatning rivojlanishida pedagogik va psixologik omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, rivojlantiruvchi ta'lim muhiti, o'yin faoliyati, muammoli

vaziyatlarni tashkil etish, pedagogik muloqot, individual yondashuv, bolaning mustaqilligini qo'llab-quvvatlash hamda ijobiy emotsional muhit kognitiv moslashuvchanlikni rivojlantirish uchun muhim

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Djamilova N., Khakimova N. The Impact of Creativity on the Development of Cognitive Skills of Preschool Children Age 5–7. ISSN: 2692-5206, Impact Factor: 12.23. American Academic Publishers, Volume 05, Issue 02, 2025. Journal:
<https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai>
2. T.S.Kalekeva "sonlarni obrazlar bilan bog'lash orqali mantiqiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi" ilmiy maqola Nukus 2021-y
3. P.Yusupova "Maktabgacha tarbiya pedagogikasi" "O'qituvchi nashriyoti" 1993y 68-b
4. M.Q.Qodirova "Maktabgacha yoshdagi bolalar kognitiv faoliyatini rivojlantirish" ilmiy ommaviy maqolalar info@jdpu.uz
5. Sh.muhammedova MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR KOGNITIV RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS) Халқаро анжуман тўплами. Тошкент 676.b
6. Vigotiskiy, L.S.Mind in society: The development of Higher psychological processes. Cambridge 1978. 159
7. M.G.Davletshin, Sh.Do'stmuhammedova, M.Mavlonova va b. "Yosh va pedagogik psixologiya" O'quv qo'llanma Toshkent-2007 y 53-b
8. B.N. Alchurazova "Ko'p tarmoqli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil etishning o'ziga xosligi " Inter educational. <https://cyberleninka.ru/>